

نقش نماز جمعه در تعالی فرهنگ

حسن بالاگر^{۱*}، مصطفی قربان موحد^۲

۱- رئیس اداره روابط عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اهر، ایران.

۲- دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اهر، باشگاه پژوهشگران جوان، اهر، ایران.

*E-mail: hbalagar@yahoo.com

چکیده

نماز جمعه، نمایش وحدت و قدرت مسلمانان و میعادگاه نمازگزاران مؤمن است. رسول خدا صلی الله علیه و آله در آغاز هجرت، وقتی به مدینه رسید، اولین نماز جمعه را برای مردم بپا داشت و این اجتماع شکوهمند و سازنده را پایه گذاری کرد. در مراسم هفتگی اجتماعی مسلمین، «نماز جمعه» جایگاه والایی دارد و نه تنها یک عبادت، بلکه مظهر وحدت مسلمین و شکوه و عظمت اسلام است و آگاهی پیروان قرآن را بالا می برد و «نماز عبادی، سیاسی» محسوب می گردد. به جهت اهمیت بسزای این فریضه معنوی و فرهنگ سازی که در اسلام دارد، در این مقاله به مطالعه برکات و اهمیتی که نماز جمعه در تعالی فرهنگ دین اسلامی دارد پرداخته شده است. نتایج نشان می دهند: نماز جمعه، قبل از هر چیز یک عبادت بزرگ دسته جمعی است، و اثر عمومی عبادات را که تلطیف روح و جان، و شستن دل از آلودگیهای گناه و زدودن زنگار معصیت از قلب می باشد در بردارد.

واژه های کلیدی: فرهنگ، نماز جمعه، مسلمان، صفوف، شکوه.

۱- مقدمه

نماز جمعه قبل از هر چیز یک عبادت بزرگ دسته جمعی است و اثر عمومی عبادات را در بر دارد که عبارت است از: تلطیف روح و جان و شستن دل از آلودگی های گناه و زدودن زنگار معصیت از قلب، خصوصاً اینکه در مقدمه نماز دو خطبه دارد که مشتمل بر انواع مواعظ و اندرزها و امر به تقوا و پرهیزگاری است. نماز جمعه از نظر اجتماعی و سیاسی یک کنگره عظیم هفتگی است که بعد از کنگره سالانه حج بزرگترین کنگره اسلامی است که منشأ برکات مهمی برای جامعه اسلامی می باشد.

نماز جمعه در واقع میثاق با ولایت است. وقتی از امام صادق (ع) سوال می شود که علت نامگذاری روز جمعه چیست؟ امام در پاسخ می فرمایند: «لأن الله جمعه فيه الخلق لولایه محمد (ص) و اهل بیته (ع)» علت نامگذاری این روز به نام جمعه این است که خداوند متعال همه موجودات و مخلوقات را در این روز جمع کرد به خاطر دو هدف: یکی تحقق ولایت پیامبر (ص)، دیگری ولایت اهل بیت (ع). براساس این نکات روز جمعه باید به عنوان روز ولایت شناخته شود و نماز جمعه در واقع تجلی ولایت و نماد ولایت است.

نماز جمعه تنها عبادتی است که قرآن برای اقامه آن، تأکید کرده که کسب و کار خود را رها کنید و برای اقامه آن شتاب کنید، در حالی که برای هیچ عبادت دیگری حتی نماز شب هم این تأکید صورت نگرفته است. و این امر نشان از اهمیت جایگاه نماز جمعه دارد. نماز جمعه یک فریضه الهی، اجتماعی و سیاسی است و با تقویت جایگاه آن می توان برای فرهنگ سازی بین اقشار مختلف مردم بهره گرفت. از منظر دین هرچه این فرهنگ سازی بیشتر مورد توجه قرار گیرد جامعه پذیرش آن را خواهد داشت و تأثیرگذاری آن بیشتر خواهد بود.

۲- فلسفه نماز جمعه در اسلام

نماز جمعه، قبل از هر چیز یک عبادت بزرگ دسته جمعی است، و اثر عمومی عبادات را که تلطیف روح و جان، و شستن دل از آلودگی های گناه و زدودن زنگار معصیت از قلب می باشد در بردارد، بخصوص اینکه مقدمات دو خطبه دارد که مشتمل بر انواع مواعظ و اندرزها و امر به تقوی و پرهیزگاری است. و اما از نظر اجتماعی و سیاسی، یک کنگره عظیم هفتگی است که بعد از کنگره سالانه حج، بزرگترین کنگره اسلامی می باشد، و به همین دلیل در روایتی که از پیغمبر اکرم (صلی الله علیه و آله وسلم) نقل شده آمده: «علیک بالجمعة فانها حج المساکین» بر تو باد به نماز جمعه که حج مستمندان است.

اشاره به اینکه بسیاری از برکات کنگره عظیم اسلامی حج در اجتماع نماز جمعه وجود دارد. بنابر این جمعه حج کسانی است که قادر به شرکت در مراسم حج نیستند. در حقیقت اسلام، به سه اجتماع بزرگ اهمیت می دهد: اجتماعات روزانه که در نماز جماعت حاصل می شود.

اجتماع هفتگی که در مراسم نماز جمعه است. و اجتماع حج که در کنار خانه خدا هر سال یکبار انجام می گیرد. نقش نماز جمعه در این میان بسیار مهم است بخصوص اینکه یکی از برنامه های خطیب در خطبه نماز جمعه، ذکر مسائل مهم سیاسی و اجتماعی و اقتصادی است و به این ترتیب این اجتماع عظیم و پرشکوه می تواند

منشا برکات زیر شود:

- ۱-۲- آگاهی بخشیدن به مردم در زمینه معارف اسلامی و رویدادهای مهم اجتماعی و سیاسی فرهنگی.
- ۲-۲- ایجاد همبستگی و انسجام هر چه بیشتر در میان صفوف مسلمین به گونه ای که دشمنان را به وحشت افکند و پشت آنها را بلرزاند.
- ۳-۲- تجدید روح دینی و نشاط معنوی برای توده مردم مسلمان.
- ۴-۲- جلب همکاری برای حل مشکلات عمومی.

به همین دلیل همیشه دشمنان اسلام، از یک نماز جمعه جامع الشرائط که دستورهای اسلامی دقیقاً در آن رعایت شود بیم داشته اند. و نیز به همین دلیل نماز جمعه همیشه به عنوان یک اهرم نیرومند سیاسی در دست حکومتها بوده است، منتها حکومتهای عدل همچون حکومت پیغمبر اکرم (صلي الله عليه وآله وسلم) از آن بهترین بهره برداریها را به نفع اسلام، و حکومتهای جور همانند بنی امیه از آن سوء استفاده برای تحکیم پایه های قدرت خود می کردند.

در طول تاریخ مواردی را مشاهده می کنیم که هر کس می خواست، بر ضد حکومتی قیام کند، نخست از شرکت در نماز جمعه او خودداری می کرد، چنانکه در داستان عاشورا می خوانیم که گروهی از شیعیان در خانه سلیمان بن صرد خزاعی جمع شدند، و نامه ای خدمت امام حسین (علیه السلام) از کوفه فرستادند، که در نامه آمده بود نعمان بن بشیر والی بنی امیه بر کوفه، منزوی شده و ما در نماز جمعه او شرکت نمی کنیم، و چنانچه بدانیم شما به سوی ما حرکت کرده اید او را از کوفه بیرون خواهیم کرد.

در صحیفه سجاده از امام سجاد علی بن الحسین (علیه السلام) می خوانیم: «اللهم ان هذا المقام لخلفائك و اصفیائك و مواضع امنائك في الدرجة الرفیعة التي اختصتهم بها قد ابتزوها» خداوند! این (اشاره به نماز جمعه و عید قربان) مقامی است که مخصوص خلفاء و برگزیدگان و امناء بلندپایه تو است که ویژه آنها نمودی، و (خلفای جور بنی امیه) آن را به زور از اولیای حق گرفته و غصب کرده اند. گاه می شود که دشمنان اسلام یک هفته تمام شبانه روز تبلیغات مسموم می کنند ولی با یک خطبه نماز جمعه و مراسم پرشکوه و حیاتبخش آن همه خنثی می شود، روح تازه ای در کالبدها دمیده، و خون تازه ای در عروق به حرکت درمی آید. توجه به این نکته که طبق فقه شیعه در محدوده یک فرسخ در یک فرسخ بیش از یک نماز جمعه جایز نیست و حتی کسانی که در دو فرسخی (تقریباً ۱۱ کیلومتری) از محل انعقاد جمعه قرار دارند در آن نماز شرکت می کنند، روشن می شود که عملاً در هر شهر کوچک یا بزرگ و حومه آن یک نماز جمعه بیشتر منعقد نخواهد شد، بنابراین اجتماعی چنین عظیمترین اجتماع آن منطقه را تشکیل می دهد [۴].

۳- برکات نماز جمعه

نماز جمعه یکی از برکات انقلاب اسلامی است. مومنین در روزهای جمعه به سوی نماز جمعه می شتابند تا روح خویش را در زلال معرفت و ذکر حق شستشو داده و تجدید پیمان اخوت با هم و میثاق با رهبری نمایند، و وحدت و همدلی و اقتدار و عظمت مسلمانان را به نمایش گذارند.

۳-۱- نماز جمعه و دفاع از اعتقادات دینی

نماز جمعه همین که توانست در مقام پدافندی سالم بماند و خود را حفظ کند و اجازه نداد گرکسان آهنین ماهواره ای به آسمان آبی آن نزدیک شوند نشانه توانمندی و استحکام این سنگر الهی است که نه تنها خود را حفظ می کند، بلکه با بلند شدن ندای جمعه در هر هفته دل های به هراس افتاده از هیبت دشمن را آرامش می بخشد و صدها هزار سرباز وفادار به خود را پناه می دهد و برای یک هفته آنها را ایمن سازی و مجهز به سلاح صبر و بصیرت می نماید و به میدان کارزار گسیل می دارد.

نماز جمعه رساترین رسانه ای است که از دین و ارزش های انقلاب دفاع می کند. کدام خطبه نماز جمعه را سراغ دارید که از اصول اعتقادات و فروع آن حراست نکرده باشد و نمازهای جمعه در حالی در خط مقدم جبهه در دفاع از اعتقادات و ارزش ها مبارزه می کنند که از نظر امکانات و مقدرات دست خالی هستند و فقط با چنگ و دندان از حریم دین و ارزش ها دفاع می کنند. نمازهای جمعه گرچه در بخش مبارزه با ابتذال و فرهنگ منحط غربی از روش های مدرن تاثیرگذار کمتر استفاده کرده اند، ولی نقش نماز جمعه و امام جمعه در یک شهر و منطقه ابهت معنوی و فرهنگی آن برای دشمن موجب رعب و وحشت بوده و برای دوستان و سربازان مدافع ارزش ها در برابر ابتذال، مایه دلگرمی و امیدواری است. هرچند امامان جمعه ای هستند و بودند که خود را به خط مقدم رساندند و در شهر و منطقه خود پرچمدار مبارزه با ابتذال شدند و از شیوه های بسیار موثر هم استفاده نمودند، اما تمامی نمازهای جمعه در پشتیبانی از جبهه حق جزء کارآمدترین نهادها به شمار می آیند.

۳-۲- کارآمدی نظام و امیدواری مردم به آینده

از مسایل مهمی که دشمن روی آن هجمه تبلیغاتی زیادی داشت و آتش پرچم رسانه ای خود را روی آن فرو می ریخت این بود که نظام اسلامی را ناکارآمد جلوه دهد. از مسئولان مفید و موثر، کارهای مهم و کلیدی که در عرصه های اقتصادی و خدماتی و علمی انجام می شد سعی می کرد به نحوی آن را کم اهمیت یا بی خاصیت جلوه دهد و اگر نقاط ضعفی در گوشه و کنار کشور پیدا می کرد آن را بزرگ و مهم جلوه دهد. حمله به قانون اساسی، نظام ولایت فقیه، انتخابات مجلس، شورای نگهبان، دادگاه ها، نهادهای انقلابی، روحانیت به قصد تخریب و تضعیف نهادها و شخصیت های انقلابی بوده است تا آنها را ضعیف و ناکارآمد جلوه دهد [۹].

نماز جمعه به لحاظ این که امری است عبادی، سیاسی، هم در تهاجم دشمن در اولویت بوده و هم در میان مدافعان اسلامی در خط مقدم باید حرکت می کرد. به همین جهت محکم ترین پاسخ ها به دشمن از سوی نمازهای جمعه بوده است. به این شکل که در هر نقطه ایران که پرچم نماز جمعه برافراشته شده یعنی دین و سیاست به هم پیوسته است. هم به خاطر ماهیت نماز جمعه و هم به خاطر خطبه ها و تحلیل هایی که توسط امامان جمعه طرح و بیان می شود. انمه جمعه از این جهت که جزء شاخص ترین رجال روحانی و مذهبی هر منطقه هستند حضورشان در هر جمع و محفلی یادآور پیام رسای شهید بزرگوار مرحوم آیت الله مدرس است که سیاست ما عین دیانت ما است.

بنابراین کلیه تشکیلات وابسته به نهاد امامت جمعه خنثی کننده تبلیغات دشمن است و هرچه نماز جمعه پررونق تر باشد دشمنان ناکام تر خواهند بود. نماز جمعه ای که خطیب آن با تکیه بر سلاح، توصیه به تقوا می کند و توطئه های دشمن را افشا می نماید و دو خطبه او به جای دو رکعت نماز است خود بهترین فریاد است

برای این که دین ما از سیاست جدا نیست.

۳-۳- درهم شکستن وحدت ملی

از محورهای مهمی که دشمن در تهاجم فرهنگی مورد حمله سخت قرار داده تا نظام ما را ساقط کند وحدت ملی است. رهبر معظم انقلاب در دیدار با علما در سال ۱۳۷۶ فرمودند: تبلیغات دشمن روی چند نکته متمرکز است. اولین آنها ایجاد اختلاف و تفرقه است. دشمن با ایجاد اختلاف های اعتقادی، قومی، سیاسی و فرقه ای سعی در ایجاد تفرقه میان ملت ما را دارد. بحث های اختلاف انگیز اعتقادی، تشدید حساسیت های قومی، ساخت و تشکیل احزاب مختلف سیاسی، ایجاد فرقه ها و سنت های بی اساس از مهم ترین شیوه ها و سلاح های دشمن در این محور بوده است.

۳-۴- نقش نماز جمعه در دفاع از وحدت ملی

همه کسانی که با روح نماز جمعه آشنا هستند و حتی کسانی که اسم نماز جمعه را شنیده اند می دانند که نماز جمعه مشهد عام و محل اجتماع هفتگی مردم یک منطقه است، مهم ترین پیام نماز جمعه وحدت و برادری میان مومنان است وقتی در نماز جمعه همه اقشار موظف به شرکت هستند و امام جمعه موظف است از تقوا صحبت کند در حقیقت نماز جمعه ترجمه این آیه شریفه است: یا ایها الناس انا خلقناکم من ذکر و انشی و جعلناکم شعوبا و قبائل لتعارفوا ان اکرکم عندالله اتقکم.

قومیت ها، سلیقه ها هم در جای خود محترم ولی امتیازها به تقوا است. این پیام خنثی کننده تحریکات قومی و حزبی دشمن می شود. از سوی دیگر نماز جمعه در میان تمام قومیت ها و سلیقه های ایرانی بحمدالله اقامه می شود و زنجیره واحدی می سازد که از سراسر کشور به یک مرکز و آنها به رهبری متصل می شوند و خود عامل مهمی در یک رنگ کردن مردم و ایجاد وحدت ملی و دفع تهاجم دشمن است.

۳-۵- بی تفاوت کردن مردم

از آنجا که نظام اسلامی ما با تکیه بر مردم ایجاد شده و توسط آرای مردم تمام ارکان آن شکل گرفته است و هر سال حداقل یک انتخابات برگزار کرده و مردم در صدها راهپیمایی و تجمع از نظام اسلامی خود دفاع کرده اند و دشمن از نقش این حضور در صحنه های مختلف همچون مقابله با شاه خائن و منافقین و جنگ هشت ساله صدام و... آگاه است. در تهاجم فرهنگی برای بی تفاوت کردن مردم جبهه خاصی گشوده و از طریق مختلف وارد عمل می شود، مانند بدبین کردن مردم به نظام، کم اهمیت جلوه دادن حضور آنها، ایجاد اختلاف، سردرگم کردن آنها در امورات مختلف و فرعی و ناامید کردن ملت از آینده.

رهبر عزیز انقلاب در دیدار علما در سال ۱۳۷۶ به نقطه دومی که دشمن روی آن تبلیغات خود را متمرکز کرده است اشاره کرده و آن را تیره و تار و مبهم جلوه دادن آینده دانستند.

4- نقش نماز جمعه در تعالی فرهنگ اسلامی

4-1- تاثیر نماز جمعه بر نظام شناخت ها و باورها

انسان دو نوع فعل انجام می دهد: دسته اول افعال و کارهای طبیعی و اضطراری و دسته دوم افعال اختیاری و ارادی. ((افعال طبیعی و اضطراری)) از طبیعت انسان صادر می شود بدون اینکه علم و آگاهی در انجام آنها دخالتی داشته باشد مانند نفس کشیدن. اما ((افعال ارادی و اختیاری)) انسان از روی علم و آگاهی از او صادر می شود یعنی انسان ابتدا آن عمل را می شناسد و آن را از سایر رفتارها تمیز می دهد، سپس آن را مصداق کمال نفس می یابد، آنگاه مبادرت به انجام آن می نماید[1].

بنابر این افعال اختیاری انسان باید مراحل را طی نماید که اولین مرحله اختیار شناخت می باشد و مرحله دوم تشخیص و سپس مرحله سوم تصمیم گیری و اقدام. تاثیر نماز جمعه بر شناخت که اولین مرحله فعل اختیاری است امری انکار ناپذیر است، زیرا روز جمعه در فرهنگ ما روز تعطیل است که پس از یک هفته کار و تلاش فرد به بهداشت شخصی می پردازد و استراحت بیشتری نسبت به دیگر روزهای هفته دارد و یا تصمیم دارد در کنار خانواده خویش بسر برد و یا برای تفریح به همراه خانواده خویش به سیر و سیاحت خارج از شهر بپردازد.

چنین شخصی باید احساس نیاز شدیدی نسبت به نماز جمعه را در خود احساس کند تا تمام برنامه متنوع روز جمعه اش را قبل و بعد از نماز جمعه تنظیم کند و بموقع در نماز جمعه شرکت کند و این نیاز چیزی نیست جز عطش فراگیری و آگاهی بخشی نسبت به مسائل اسلامی و جهان اسلام که بواسطه نماز جمعه و خصوصاً خطبه های آگاهی بخش آن هر هفته به ما هدیه می شود بنابر این آگاهی بخشیدن به مردم در زمینه معارف اسلامی و رویدادهای مهم اجتماعی و سیاسی یکی از برکات نماز جمعه است که در هیچ مراسم دینی دیگر یافت نمی شود و اهمیت خطبه های نماز جمعه به علت آگاهی بخشی آن و ایجاد شناخت در نمازگزاران جمعه بجای دو رکعت نماز به حساب می آید.

4-2- تاثیر نماز جمعه بر نظام ارزش ها و گرایش ها

تعریف ارزش: با ندوام زندگی گروهی در یک اجتماع به تدریج امور خاصی برای همه یا بیشتر افراد آن جامعه مهم تلقی می شود. آن ها از تحقق این امور احساس خشنودی می کنند و حاضرند برای تحقق آن ها گاهی جان خویش را به خطر اندازند. توهین به این امور مهم یا جلوگیری از تحقق آنها موجب ناراحتی و واکنش افراد گروه و اجتماع می شود. به این امور که برای گروه و اجتماع اهمیت دارد ارزش گفته می شود مثلاً برای مسلمانان، بگانه پرستی ارزش شناخته می شود[1].

در نماز جمعه عدالت و تقوا محوریت دارد، هم برای امام جمعه و هم در خطبه اول و دوم که توصیه به تقوا واجب شمرده شده است و در جامعه توحیدی اسلام تقوا و عدالت یک ارزش شمرده می شود. بنابر این تأکید بر عدالت امام جمعه که به عنوان یک ارزش برای همه افراد جامعه به حساب می آید در حقیقت تأکید بر ارزش ها و گرایش ها نوعی فرهنگ سازی است که به واسطه نماز جمعه ایجاد می گردد و علاوه بر این توصیه به تقوا، آگاهی دینی و سیاسی در خطبه ها تأکید مضاعفی است بر اهمیت دادن ارزش ها و گرایش ها که یکی از زیر ساخت های فرهنگ جامعه است.

۴-۳- تأثیر نماز جمعه بر نظام رفتارها و کردارها

نماز جمعه و طرح و بیان مسائل اسلامی، اعتقادی و سیاسی به صورت مکرر و هر هفته در نماز علاوه بر صفات و ملکات نفسانی، حتی به ساحت اندیشه انسان هم نگاهی ارزشی و اخلاقی دارد و برای رفتارهای آدمی نیز باید ها و نبایدهای اخلاقی را توصیه می کند. لذا بدون تردید حوزه های سه گانه وجودی انسان، (حوزه اندیشه، صفات نفسانی و رفتاری) ارتباطی تنگاتنگ و تأثیر و تأثری متقابل بر یکدیگر دارند و همانطوری که خداوند به این نکته تصریح کرده است و فرموده: است ((إِنَّ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا)) ای کسانی که ایمان آورده اید، اگر از خدا پروا دارید، برای شما نیروی تشخیص حق از باطل قرار می دهد.

بدین ترتیب معلوم می شود که ابعاد سه گانه وجود آدمی همه در یک داد و ستد نزدیک با هم عمل می کنند. یک نماز جمعه ی با شرایط، تمام این حوزه های وجودی انسان را پوشش می دهد و توصیه های اخلاقی، اعتقادی، سیاسی هر هفته بطور منظم و پیام توصیه به تقوا در آغاز هر خطبه و در هر هفته تأثیر بر نظام رفتارها و کردارهای ما خواهد گذاشت، به حدی که آهسته آهسته رفتار ناپسند از نمازگزار ترک شود و آداب اسلامی در رفتار وی آشکار گردد.

۵- نقش نماز جمعه و جماعت در اتحاد ملی

امروز اصل ولایت فقیه و شخص ولی فقیه در رأس نظام اسلامی، محور وحدت است و ملت بزرگ و با ایمان ما حول محور این اصل مترقی می تواند به وحدت و اقتدار ملی شکوه و عظمت بیشتری ببخشد. نماز جمعه که تشریع و تأسیس آن (از این منظر) برای تقویت و تمرین وحدت در جامعه اسلامی می باشد و ترکیبش پیام وحدت را به جامعه القا می کند نقش بسیار سازنده در وحدت ملی ما دارد. خطبه ها و خطابه ها در ترویج فرهنگ وحدت و تخریب عوامل تفرقه نقش سازنده و تأثیر بالنده ایفا می کند. امام جمعه از مسند بلند امامت، با آهنگ وحدت، کاروان امت را مدیریت و هدایت می نماید، او تلاش می کند تا همه گروه ها و احزابی که در اصول با یکدیگر اشتراک عقیده دارند ولی در سلیقه ها با یکدیگر هم آوا نیستند را در کنار هم قرار بدهد و چینش سلیقه ها را در صفوف فشرده نماز، با جهت گیری به سمت و سوی کعبه به نمایش بگذارد.

۶- کیفیت نماز جمعه

- نماز جمعه در عصر غیبت، واجب تخییری است و انسان می تواند نماز جمعه بخواند یا نماز ظهر.
- نماز جمعه دو رکعت است و حتما باید بصورت جماعت خوانده شود.
- پیش از نماز، دو خطبه واجب است که خطیب، در آنها علاوه بر دعوت به تقوا، مسائل اجتماعی-سیاسی مسلمانان را هم باید مطرح کند.
- وقت آن، از آغاز ظهر تا حدود یک ساعت پس از اذان است و از آن دیرتر روا نمی باشد.
- حداقل افرادی که با حضور آنان نماز جمعه تشکیل می شود، پنج نفر است.
- فاصله دو نماز جمعه، نباید کمتر از یک فرسخ باشد.

- گوش دادن به خطبه‌های نماز جمعه واجب است. شرکت نکردن بدون عذر، در نماز جماعت، نشانه نفاق است.
- بهتر است که امام جمعه، در رکعت اول، پس از حمد، سوره جمعه را بخواند و در رکعت دوم، سوره منافقین را.
رسول خدا(ص) فرموده است: خداوند با سوره جمعه، مؤمنان را گرامی داشته است، از این رو، پیامبر(ص) به عنوان بشارت آنان، جمعه را سنت کرده و بعنوان توبیخ منافقان، سوره منافقین را لازم ساخته است [۷].

۷- اهمیت نماز جمعه

خداوند در سوره جمعه می فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ [۵] فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ [۵]: ای کسانی که ایمان آورده اید! هنگامی که برای نماز روز جمعه اذان گفته می شود به سوی ذکر خدا بشتابید، و خرید و فروش را رها کنید که این برای شما بهتر است اگر می دانستید. و هنگامی که نماز پایان گرفت شما آزادید در زمین پراکنده شوید و از فضل الهی طلب کنید، و خدا را بسیار یاد نمائید تا رستگار شوید.

نودی از ماده نداء به معنی بانگ برآوردن است، و در اینجا به معنی اذان است، زیرا در اسلام ندائی برای نماز جز اذان نداریم، چنان که در آیه ۵۸ سوره مائده نیز می خوانیم: «وإذا ناديتهم الي الصلوة اتخذوها هزوا ولعبا ذلك بانهم قوم لا يعقلون»: هنگامی که مردم را به سوی نماز می خوانید (و اذان می گوئید) آنرا به مسخره و بازی می گیرند، این بخاطر آن است که آنها قومی هستند بی عقل. به این ترتیب هنگامی که صدای اذان نماز جمعه بلند می شود مردم موظفند کسب و کار را رها کرده به سوی نماز که مهمترین یاد خدا است بشتابند. جمله «ذلکم خیر لکم...» اشاره به این است که اقامه نماز جمعه و ترک کسب و کار در این موقع منافع مهمی برای مسلمانان دربردارد اگر درست پیرامون آن بیندیشند، و گر نه خداوند از همگان بی نیاز و بر همه مشفق است.

بهترین دلیل بر اهمیت این فریضه بزرگ اسلامی قبل از هر چیز آیات همین سوره است، که به همه مسلمانان و اهل ایمان دستور می دهد به محض شنیدن اذان جمعه به سوی آن بشتابند، و هرگونه کسب و کار برنامه مزاحم را ترک گویند، تا آنجا که اگر در سالی که مردم گرفتار کمبود مواد غذایی هستند کاروانی بیاید و نیازهای آنها را با خود داشته باشد به سراغ آن نروند، و برنامه نماز جمعه را ادامه دهند.

در احادیث اسلامی نیز تاکیدهای فراوانی در این زمینه وارد شده است از جمله: در خطبه ای که موافق و مخالف آن را از پیامبر گرامی اسلام (صلي الله عليه و آله و سلم) نقل کرده اند آمده: «ان الله تعالی فرض علیکم الجمعة فمن ترکها في حياتي او بعد موتي استخفافا بها او جحودا لها فلا جمع الله شمله، و لا بارک له في امره، الا و لا صلوة له، الا و لا زکوة له، الا و لا حج له، الا و لا صوم له، الا و لا بر له حتي يتوب»: خداوند نماز جمعه را بر شما واجب کرده هر کس آن را در حیات من یا بعد از وفات من از روی استخفاف یا انکار ترک کند خداوند او را پریشان می کند، و به کار او برکت نمی دهد، بدانید نماز او قبول نمی شود، بدانید زکات او قبول نمی شود، بدانید حج او قبول نمی شود، بدانید اعمال نیک او قبول نخواهد شد تا از این کار توبه کند!

در حدیث دیگری از امام باقر (علیه السلام) می خوانیم: «صلوة الجمعة فريضة، و الاجتماع اليها فريضة مع الامام، فان ترک رجل من غير علة ثلاث جمع فقد ترک ثلاث فرائض، و لا يدع ثلاث فرائض من غير علة الا منافق»: نماز جمعه فريضة است و اجتماع برای آن با امام (معصوم) فريضة است، هر گاه مردی بدون عذر سه

جمعه را ترک گوید فریضه را ترک گفته و کسی سه فریضه را بدون علت ترک نمی گوید مگر منافق . و در حدیث دیگری از رسول خدا می خوانیم : «من اتی الجمعة ایمانا و احتسابا استأنف العمل» : کسی که از روی ایمان و برای خدا در نماز جمعه شرکت کند گناهان او بخشوده خواهد شد و برنامه عملش را از نو آغاز می کند. رسول خدا(ص) نماز جمعه را «حج مساکین» دانسته [۲] و آنرا موجب آمرزش گناهان شمرده است [۸]. نماز جمعه، نمایش وحدت و قدرت مسلمانان و میعاد نمازگزاران مؤمن است.

رسول خدا(ص) در آغاز هجرت، وقتی به مدینه رسید، اولین نماز جمعه را برای مردم بپا داشت و این اجتماع شکوهمند و سازنده راپایه گذاری کرد.

روش رسول خدا(ص) و پیشوایان معصوم در باره نماز جمعه، بیانگر اهمیت آن و ضرورت اهتمام به این فریضه است.

در روایت است که علی(ع) فرمود: روز پنجشنبه، دوا(های ضعیف کننده) نخورید، برسیدند: چرا؟ فرمود: برای آنکه شما را از حضور در نماز جمعه باز ندارد [۸].

امام صادق(ع) می فرماید: «و کان اصحاب النبی یتجهزون للجمعة یوم الخمیس، لضیق الوقت» یاران پیامبر، از روز پنجشنبه برای جمعه آماده می شدند، چرا که جمعه (بخاطر کارهایی که دارد) وقت تنگ است.

امیرالمؤمنین(ع) زندانیان و متهمان پرونده های بدهکاری، تهمت و... را برای نماز جمعه بیرون می آورد، تا در نماز جمعه حضور داشته باشند، و اولیاء آنان ضمانت می کردند که برگردند. فاسقان زندانی را هم برای شرکت در نماز جمعه، بیرون می فرستاد، با کنترل و مراقبت [۶]. علی(ع) به عنوان بزرگداشت نماز جمعه و تعظیم این شعائر، پا برهنه برای نماز جمعه حاضر می شد و کفشها را در دست چپ می گرفت و می فرمود: این نماز، جایگاه خاص الهی است، و این کار را از روی تواضع در برابر خداوند انجام می داد [۳]. با این حساب، اهمیت این فریضه آشکار می شود و مسلمان متعهد نباید از حضور در این صحنه سیاسی عبادی غفلت ورزد.

حضرت امام خمینی(ره) فرمودند: در چند مورد فرمودند که بعضی امور در راس امور هستند. مثلا در خصوص مجلس فرمودند که مجلس در راس امور است و یا در خصوص جنگ فرمودند جنگ در راس امور است. سومین موردی که امام(ره) فرمودند که در راس امور است نماز جمعه بود. نماز جمعه خود یک جبهه سیاسی - فرهنگی است و محیط بسیار مناسبی برای فعالیت سیاسی - فرهنگی به شمار می رود.

از نماز جمعه می توان به عنوان سنگری در مقابل تهاجمات دشمن یاد کرد. بهترین فعالیت ها را می توان در سنگر نماز جمعه انجام داد. نماز جمعه نمایش اقتدار جامعه اسلامی است و پشتیبانی آحاد مسلمانان از حاکمیت دینی را نشان می دهد که به صورت مستمر و فراگیر در سطح کشور هر هفته برگزار می شود.

همه مسلمین باید به این مهم اهمیت لازم را بدهند. مقام معظم رهبری هم در باب اهمیت نماز جمعه بارها نکات خوبی را مطرح فرموده اند. ایشان در دهمین گردهمایی ائمه جمعه سراسر کشور فرمودند: نماز جمعه یک سنگر بسیار کارآمد در مقابل تهاجم فرهنگی دشمن است که باید قدر آن را دانست، این جزو گرانبهاترین دستاوردهای انقلاب است. مجموع این نکات بیانگر این است که نماز جمعه از چه جایگاه و اهمیتی برخوردار است. شاید این تعبیر مناسب باشد که نماز جمعه به مفهومی یک رسانه رسمی حاکمیت دینی است که پیوند عمیقی میان امام با امت برقرار می کند.

۸- نتیجه گیری

بی شک فراخوان هفتگی جمعه با ساده ترین شیوه و کمترین هزینه و حضور پرشور میلیون ها انسان مومن در سراسر کشور از زیباترین و خالص ترین جلوه های حضور ملت در عرصه های عبادی، سیاسی است و نقش نمازجمعه در به صحنه آوردن این خیل عظیم غیرقابل انکار است. نمازجمعه، که نمایی از قدرت سیاسی واجتماعی اسلام است، باید هر چه با شکوهتر و پرمحتواتر اقامه شود... ملت عظیم و عزیز، با شرکت خود، باید این سنگر اسلامی را هر چه عظیمتر و بلند پایه تر، حفظ نماید، تا به برکت آن، توطئه های خائنان و دسیسه های مفسدان خنثی شود.

نمازهای جمعه یکی از نزدیک ترین و قابل دسترس ترین تربیونها برای گزارش دادن مسئولان هر منطقه و شهر از خدمات و عملکرد خود بوده است و هر سال به مناسبت های مختلف مسئولان بخشهای گوناگون از طریق تربیون نماز جمعه موفقیت های خود را مطرح می کنند. علاوه بر آن خطیبان نماز جمعه هم به مناسبت های گوناگون خدمات و موفقیت های دولت و نظام را برای مردم بازگو می کنند و با زبان ساده و رسا بیان می کنند. نماز جمعه بر تمام ارکان و اجزای تشکیل دهنده فرهنگ یعنی نظام شناخت و باورها، نظام ارزش ها و گرایش ها و نظام رفتارها و کردارها تأثیر می گذارد و این نظام های بوجود آورنده فرهنگ را از حالت پستی و حیوانیت به اوج معنویت و ایمان و تقوای الهی سوق می دهد و ارتقا می بخشد و در نتیجه باعث رشد وارتقای فرهنگ جامعه می گردد.

۸-۱- برکات و آثار سازنده تربیتی و اجتماعی این عبادت سیاسی بسیار است، که به چند نمونه اشاره می شود:
- رشد فکری - سیاسی مسلمان به مقتضای مطالب آگاهی بخشی که در خطبه های جمعه بیان می شود، مردم از مسائل سیاسی کشور خود و جهان با خبر می شوند و با آشنایی به وظایف اجتماعی خویش، در صحنه اجتماع حضور بیشتر می یابند.

- تقویت روحیه اخوت و برادری چرا که همه، از هر جا، در یک مجمع و مصلأ گرد می آیند و با رنگها و نژادهای مختلف کنار هم می نشینند. آنچه در نماز جماعت بوده به مراتب بیشتر و قویتر در نماز جمعه، این تجمع هفتگی مسلمانان وجود دارد.

- تقویت روحیه جمعی نیز از آثار نماز جمعه است که قطره های پراکنده افراد انسانی را در یک اقیانوس، گرد می آورد و همه با ارتباط متقابل و شناسایی هم، روحیه اجتماعی پیدا می کنند و انزوا و فردگرایی از بین می رود.

- مرکزیت بسیج مردمی، سنگر نماز جمعه، بهترین جای دعوت مردم به بسیج شدن برای جهاد و دفاع و حل مشکلات اجتماعی و یاری رسانی به دیگران است. این قدرت عظیم مردمی که در نماز جمعه متجلی می شود، همواره مورد توجه بوده و در صدر اسلام نیز، رسول خدا صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین علیه السلام از مساجد و پس از خطبه ها، افراد را بسیج کرده و به جبهه های جهاد، می فرستادند.

- تشکّل نیروهای اسلام این عبادت، به نوعی مسلمانان را بر محور عبادت و نماز، تشکّل و یکپارچگی می بخشد و مایه ارباب دشمنان اسلام و خنثی شدن توطئه های تفرقه افکنانه و شایعه های آنان است.

9- منابع

- ۱- آشوری، داریوش، تعریف ها و مفهوم فرهنگ، ص ۴۲
- ۲- الجمعہ حج المساکین، و بحار، ج ۸۹، ص ۱۹۹.
- ۳- بحار الانوار، جلد ۸۶، ص ۲۵۵
- ۴- تفسیر نمونه، جلد ۲۴، صص ۱۳۴ تا ۱۳۷
- ۵- جمعہ آیات ۹ و ۱۰
- ۶- مستدرک الوسائل، جلد ۶، ص ۲۷.
- ۷- میزان الحکمه، جلد ۵، ص ۴۲۶
- ۸- وسائل، جلد ۵، ص ۴۸